

**БАҒРИКЕНГЛИК МАДАНИЯТНИНГ МОҲИЯТИ ВА УНИНГ
АХЛОҚИЙ АСОСЛАРИ***Холиқов Юнус Ортиқович**Самарқанд давлат чет тиллар институти**Гуманитар фанлар ва ахборот технологиялари кафедраси доценти фалсафа
фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)*

Аннотация. Ушбу мақолада Жамиятда бағрикенглик маданиятини ривожлантиришнинг ахлоқий асослари фалсафий жиҳатдан очиб берилган.

Шунингдек аҳоли, айниқса ёшларни тарбиялашнинг самарали механизмларини ишлаб чиқиш, ёшларнинг бағрикенглик маданиятининг мезонлари, меъёрлари ва тамойилларини аниқлаш, бу муаммога ахлоқий тамойиллар билан тизимли ёндашув асосида илмий ва амалий жиҳатдан тадқиқ этиш объектив зарурият эканлиги акс этган.

Калит сўзлар: Маънавият, миллатлараро, дунёқараш, бағрикенглик, маданият, маърифат, глобаллашув, менталитет, миллий қадрият, урф-одат, илм-фан, миллат, элат, провард, уруғ-аймоқчилик, маҳаллийчилик.

Annotation. This article philosophically reveals the moral foundations of the development of a culture of tolerance in society.

It was also reflected that it is objectively necessary to develop effective mechanisms for educating the population, especially young people, to determine the criteria, norms and principles of the culture of tolerance of young people, to conduct scientific and practical research on this problem based on a systematic approach with ethical principles.

Key words: Spirituality, internationalism, worldview, tolerance, culture, enlightenment, globalization, mentality, national value, tradition, science, nation, elat, provard, tribalism, localism.

Аннотация. В данной статье философски раскрываются нравственные основы развития культуры толерантности в обществе.

Также было отражено, что объективно необходимо разработать эффективные механизмы просвещения населения, особенно молодежи, определить критерии, нормы и принципы культуры толерантности молодежи, провести научно-практические исследования по данной проблеме на основе системный подход с этическими принципами.

Ключевые слова: Духовность, интернационализм, мировоззрение, толерантность, культура, просвещение, глобализация, менталитет, национальная ценность, традиция, наука, нация, элат, провард, трайбализм, местничество.

Бағрикенглик бу – ақли кишиларнинг имкониятидир, улар мулоқот ва фикрлар хилма-хиллиги орқали ҳақиқат йўлида олға силжишларига шубҳа қилмайди. Бундан ташқари, бағрикенгликнинг асоси – бу бошқа одамни худди у каби қабул қилишда, бошқа нуктаи назарни ҳурмат қилишда, сиз улашмайдиган нарсада чекланишда, бошқа миллат ва дин вакилларининг

урф-одатлари, қадриятлари ва маданиятини тушунишда ва қабул қилишда намоён бўлади. Шу билан бирга, бағрикенглик ҳар қандай қарашлар ва ҳаракатларга бефарқликни англатмайди. Масалан, иркчилик, зўравонлик, таҳқирлаш, манфаатлар ва инсон ҳуқуқларининг бузилишига дош бериш ахлоқсиз ҳисобланади.

Биз яшаётган маконда азал-азалдан бағрикенглик (толерантлик) туйғулари қадрланиб келинган. “Ота-боболаримиз неча минг йиллар мобайнида шу ҳудуд, шу минтақада неча асрлар мобайнида ҳамжиҳат бўлиб, миллий қадриятлар асосида яшаб келган бўлса, бугун ҳам таъбир жоиз бўлса, тарих ва ҳаёт гардиши, табиатнинг ўзи бизни – бутун Ўрта Осиё халқларини айнан ана шундай дўстлик ва ҳамкорлик руҳида ҳаёт кечиришга даъват этмоқда”¹.

Бағрикенглик – бу яхлит сифат. Агар у шаклланган бўлса, у барча ҳаётий вазиятларда ва барча одамларга нисбатан ўзини намоён қилади. Шу билан бирга, тажриба шуни кўрсатадики, одам қариндошлар, танишлар билан муносабатларда толерант бўлиши мумкин, аммо бошқа эътиқод ёки миллатга мансуб одамларга бепарволик, сабрсизлик иллати мавжуд. Айнан ана шу иллатлар “провардида” уруғ-аймоқчилик ёки маҳаллийчиликнинг шаклланишига замин яратади. Ана шуларни инобатга олиб бағрикенгликни дахлдорлик субъектидан ва соҳасидан келиб чиқиб, шахслараро, ижтимоий, миллий бағрикенглик ва диний бағрикенгликка ажратиш мумкин. Шахслараро бағрикенглик маълум бир одамга нисбатан намоён бўлади; ижтимоий – маълум бир гуруҳга, жамиятга; миллий – бошқа миллатга; диний бағрикенглик – бошқа эътиқодга нисбатан намоён бўлади. Ёшларда бағрикенгликни тарғиб этишга қаратилган ишларни режалаштиришда ушбу жиҳатларни ҳисобга олиш муҳим ҳисобланади.

“Бағрикенглик”, кўпинча, “миллатчилик”нинг антоними сифатида қаралади. Миллатчилик – бу ўз миллатини ўзгалардан устун кўйиш, ўзгаларни камситиш хусусиятига эга, айнан ана шу хусусиятлари бағрикенгликка зид ҳисобланади. Миллатчиликнинг асосини миллий эгоизм ва миллий худбинлик ташкил этади.

Миллий эгоизм – бу ўз маданиятининг тўғрилигига, бошқа маданиятнинг меъёрларини нотўғри, паст, эстетик бўлмаган деб рад этишга мойиллик бўлса, миллий худбинлик, кўпинча, кенг кўламли можаролар ва урушларнинг сабабидир. Шахсий даражада турли маданиятлар ва халқлар вакиллари ўртасидаги мулоқотда қийинчиликлар туғдиради.

Кўпинча, миллатчилар нафақат миллий-давлат тақдирини ҳал этиш тарафдорлари, балки миллий устунлик ва бошқа миллат вакилларига нисбатан мурасасизлик ғояларини тарғиб қилишда зўравон усулларни қўллаб-қувватловчилар ҳисобланади. Шу ўринда, миллатчилик ва миллатпарварликни адаштириб юбормаслик ҳам муҳим. Сабаби миллатпарварлик ижобий туйғу, унда бағрикенглик хусусиятлари намоён

¹Каримов И.А. Юксак маънавият – энгилмас куч// – Тошкент: “Маънавият”, 2008. – Б. 10.

бўлади. Унинг миллатчиликдан энг асосий фарқи ўзга миллатларни ҳурмат қилишда ва уларни қарашлари ва хати-ҳаракатлари бағрикенглик билан йўғрилганлигида намоён бўлади. Умуман, бу масала алоҳида тадқиқот мавзуси ҳисобланади. Шундан келиб чиқиб бу ҳақда тўхталмадик.

Шундан келиб чиқиб Ҳадислардан намуналар келтириб ўтадиган бўлсак: «Ўзингга ёққан нарсани ҳам бошқаларга ҳам раво кўр», «Зиёратингизга келган одам хурматини жойига қўйинглар», «Қайси бирларингиз ўзингиздан бойроқ ёки ахлоқлироқ одамни кўриб қолсангиз, дарҳол ўзингиздан камбағалроқ ва ахлоқсизроқ одамлар ҳам борлигини эсланг», «Одамларга кенг қалбли бўлинглар, шунда одамлар ҳам сизга шундай бўлурлар», «Одамларга таом едиринглар ва ширин сўз бўлинглар, очларга овқат беринг, беморларни бориб кўринг ва ҳожатманднинг ҳожатини чиқаринг», «Касбнинг энг яхшиси кишининг ўз қўли билан бажарадиган иши ва ҳалол савдодир», «Бир-бирларингиз билан саломлашиб юринглар, шунда меҳрумуҳаббат уйғонур», «Имоннинг афзали сабр ва кенг қалбли бўлишдир».

Муҳтарам Президентимиз Шавкат Мирзиёев динлараро бағрикенглик ғояси юксак маънавий кадрият сифатида азалдан халқимизнинг онгу шуурида шаклланиб келгани, у мамлакатимизда кучли демократик давлат ва фуқаролик жамияти барпо этилишининг асосий тамойилларидан бири экканлиги ва жамиятимизда ўта муҳим аҳамият касб этиши тўғрисида фикр билдирад эканлар, “Бағрикенглик ва инсонпарварлик маданиятини ривожлантириш, миллатлараро ва фуқаролараро ҳамжиҳатлик ва тотувликни мустаҳкамлаш, ёш авлодни шу асосда, Ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялаш Ўзбекистонда давлат сиёсатининг энг муҳим устивор йўналишларидан бири этиб белгиланди. Буларнинг барчаси ҳаётда ўз исботини топди”,² деб таъкидлайдилар.

Юқоридаги ёндашувларда бағрикенгликнинг асосини сабр ва чидамлилик ташкил этиши ҳақида қарашлар мавжуд. Аммо бағрикенглик сабр ва чидамдан фарқли жиҳатлари ҳам мавжуд. Сабр, кўпинча, оғриқни, зўравонликни ёки бошқа салбий таъсирни бошдан кечираётган одам томонидан ҳис-туйғу ёки ҳаракатни ифодаласа-да, бағрикенглик бошқаларнинг ҳурматини ёки тан олиншини, ҳукмронлик ва зўравонликни рад этишни ўз ичига олади. Шундай қилиб, сабр-тоқат тушунчаси билан кўплаб манбалар томонидан аниқланган бўлса ҳам, бағрикенглик тушунчаси янада кенгроқ мазмунга эга.

Хулоса қилиб айтганда ўсиб келаётган ёш авлоднинг онгида шакланган ахлоқий бағрикенглик ғояларини миллий менталитетимиз билан уйғун ривожланиб боришини таъминлашимиз, оммавий ахборот воситалари ёки бошқа ижтимоий тармоқлар орқали ёшларнинг онгига сингдиришга қаратилган интолерант ғояларнинг олдини олишимиз даркор. Бунда, аввало, ёш улуғ кишиларимиз ўзларининг тажриба ва билимларига таяниши, ҳар бир

² Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2018. – Б. 295.

йигит-қизнинг ахлоқий тафаккур доирасини миллий ўзлик туйғуси билан бойитиши лозим.

Фойдалангана дабиётлар рўйхати

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч// – Тошкент: “Маънавият”, 2008. – Б. 10.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2018. – Б. 295.
3. Xoliqov Y. The role of ethics and education in the development of tolerance relations between uzbekistan and the nation in the process of development //International Conference on Problems of Improving Education and Science. – 2022. – Т. 1. – №. 02.
4. Xoliqov Y. O. Yangi o ‘zbekistonda bag’rikenglikni rivojlantirishda millatlararo aloqalarning mohiyati //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – Т. 2. – №. Special Issue 23. – С. 764-774.
5. Холиков Ю. А. Ўзбекистонда миллатлараро бағрикенглик инсонпарварликнинг асосий тамойили сифатида //философия и жизнь международный журнал. – 2022. – №. SI-1.
6. Kholikov Y. O. Issues of education of youth on the ethical basis of international culture and tolerance at the age of globalization //Philosophical Readings. – 2021. – Т. 13. – №. 4. – С. 1917-1922.